

דף לימוד לט"ו בשבט

מתורת מו"ר הרב חיים מאיר דרוקמן זצ"ל

במקורותינו מצויין ט"ו בשבט כראש השנה לאילנות לעניינים הלכתיים (למשל, קביעת שנת המעשר), ובדורות האחרונים עם חזרת עם ישראל לארצו התפתח מנהג הנטיעות ביום זה, מנהג יפה ונאה שראוי לאמצו. נתבונן במקורותינו הקדושים, ונלמד מה החשיבות והמעלה הגדולה של נטיעת עצים בארץ ישראל.

"כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ"

וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ מֵאֲכָל וְעֲרַלְתֶם עֲרַלְתוֹ אֶת פְּרִיו שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאכַל: וּבִשְׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלְלוּלִים לַד': וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִיו לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאתוֹ אֲנִי ד' אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא יט כג

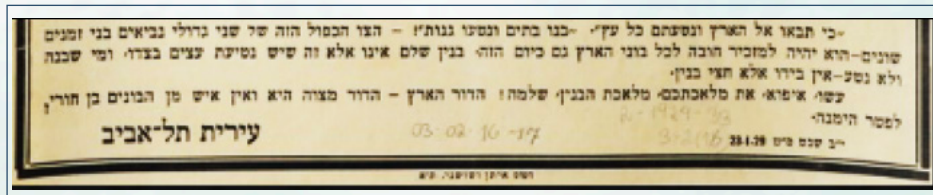

איזו מצווה מתוארת בפסוקים אלו?

האם איתם מזהים בפסוקים מצווה נוספת?

לכאורה בפסוקים אלו מופיעות רק מצוות של איסור אכילת פירות ערלה ואכילת נטע רבעי.

לאור זאת, מה דעתכם על השימוש שעשתה עיריית תל אביב בפסוק זה לפני כמאה שנה כדי לעודד נטיעת עצים בעיר? האם הם מסבירים את הפסוק כפשוטו או מעוותים את משמעותו?

באדיבות אתר הספריה הלאומית

מנסחי כרזה זו כנראה שלא היו מבאי בית המדרש. ובמבט ראשון נראה שהם הוציאו את הפסוק ממשמעותו הפשוטה, וחתכו אותו באמצע! שהרי המילים "ונטעתם כל עץ מאכל" אינן מובאות בפסוק בלשון ציווי, אלא רק הקדמה ורקע לאיסור ערלה, שלאחר שנגיע לארץ ("כי תבואו אל הארץ") וניטע עצים ("ונטעתם על עץ") - נקפיד על מצוות ערלה.

אולם, מפתיע לגלות שגם חכמים דרשו כך את הפסוק:

"כי תבואו אל הארץ ונטעתם" - אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אף על פי שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו: נשב ולא נטע, אלא הוּו זהירין בנטיעות, שנאמר: "ונטעתם כל עץ מאכל". מדרש תנחומא, קדושים, ח

הרב דרוקמן זצ"ל הסביר שחכמים למדו זאת מתוך הכרה שבתורה אין מילה מיותרת, ולפי זה אין צורך בפתיחה "ונטעתם כל עץ מאכל". אפשר לכתוב ישירות את מצוות ערלה, ומהעובדה שהאריכה התורה במילים הבינו חכמים שמסתתר כאן דבר נוסף.

חזרו לפסוקים וספרו כמה פעמים איתם מזהים הפסוקים בהם?

דבי חיים בן עטר בפירושו לתורה מבין שכל פעל בפסוק הוא מצווה בפני עצמה:

"וכי תבאו אל הארץ" - שלוש מצוות נאמרו כאן: (א) ביאת הארץ.. (ב) לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ. (ג) לנהוג שני ערלה. אור החיים, ויקרא יט, כג

מטרת הנטיעות

הבנו שיש ציווי על נטיעת עצים, כעת נרצה לברר מה מטרת הנטיעה? מדוע התורה רואה בה מצווה?

בהתחלה הגשם היה נחמד, אבל עכשיו זה כבר מוגזם. זה הציף את כל השדות שלנו!

(למחרת) איפה שתילי הדיתים שלנו? לאן הם נעלמו? אוי... אני רואה שהם נסחפו בדרם המים לשדה של השכן שלנו, יעקב.

יעקב, הסערה מאתמול העבירה את שתילי עצי הדית שלנו אליכם, אפשר להיכנס רגע ולקחת אותם?

לא, אני מעדיף שהם יישארו אצלי. כך שיגדלו בתור עצי הדית שלי..

מה דעתכם על יחובתו של יעקב? האם הוא רשאי להשאיר את העצים אצלו או שצויו להחזירם לבצילהם?

קראו את ההלכה הבאה ובדקו אם צדקתם:

שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חבירו, ואמר הלה: זיתי אני נוטל, אין שומעין לו בארץ ישראל, משום שולחן-ערוך, חושן משפט, קסח, א ישוב הארץ...

הפסיקה של ה"שולחן ערוך" (על-פי הגמרא) מפתיעה מאוד ונראית כחוסר צדק! האם לא ראוי להחזיר את השתילים לבעלים האמיתיים שלהם?

מחבר ה"שולחן ערוך", רבי יוסף קארו, מסביר את הסיבה שבכל זאת אין מחזירים את השתילים:

שאם לא נתן לו זיתים אלו, הוא יטע אחרים בקרקעו, כמו שהיו נטועים קודם, ואלו ישארו בקרקע זה, ואיכא (=יש) ישוב ארץ ישראל. ואילו היינו אומרים שיתן לו הזיתים, זה לא יטע אחרים במקומם, כמו שלא היו לו קודם. בית יוסף, חושן משפט, קסח

מהו השיקול שבאלו הוכרז שלא להחזיר את השתילים לעצמיהם?
 לפי מה אלו מצווה מקיימים על ידי נטיעת עצים?

במחשבה ראשונה נראה שרק על ידי בניית בתים ומגורים בארץ ישראל מקיימים את מצוות יישוב ארץ ישראל. אך כעת התחדש לנו שגם על ידי נטיעה מקיימים מצווה זו.

הרמב"ן (רבי משה בן נחמן) מגדיר את מצוות יישוב הארץ. קראו את דבריו ונסו לזהות את המילה שרומזת שגם נטיעת עצים היא חלק ממצוות יישוב הארץ:

מצווה רביעית, שנצטוינו לרשת הארץ, אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם, ליצחק וליעקב. ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם: "זהורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה"
 לספר המצוות

תוספות הרמב"ן

נוכל ללמוד על חשיבות נטיעת עצים כחלק ממצוות יישוב ובניין הארץ מתחילת הכרוז שהוזכר לעיל שהוציאה עיריית תל אביב לפני כמאה שנה, בזמן שעוד לא היו בעיר פינות ירוקות:

באדיבות אתר הספרייה הלאומית

נתאר לעצמנו שכעת מודיעים בתקשורת שהמשיח הגיע לשערי ירושלים. האם האנשים יגיעו לירושלים כשיזדמן להם או שיעזבו הכול וירוצו מייד לקבל את פני המשיח? ברור שמתפנים מהכול! פשוט, שברגע שתישמע שמועה זו, אנשים יעזבו את הכול וירוצו מיד לקבל את פני המשיח, ולא ימתינו אפילו רגע לזמן שיהיה 'יותר נח' או 'יותר מתאים'. הרי חיכינו לרגע זה שנים רבות כל כך! אולם רבן יוחנן בן זכאי מלמד שיש משהו אחד שאפילו ביאת משיח אינה דוחה אותו:

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי. הוא היה אומר... אם היתה נטיעה בתוך ידך, ויאמרו לך: "הרי לך המשיח!" – בוא ונטע את הנטיעה, ואחר כך צא והקבילו.
אבות דרבי נתן נוסחה ב, לא

רבן יוחנן בן זכאי היה מגדולי צופי הישועה לאחר החורבן. הוא תיקן כמה תקנות זכר למקדש ותקנות המיוסדות על העיקרון "מהרה יבנה המקדש" – ובכל זאת הוא אומר שיש להקדים את נטיעת העצים להקבלת פני משיח צדקנו! כמה גדול הוא ערכה של נטיעת עצים בארץ ישראל!

הרב דרוקמן זצ"ל הציע הסבר מיוחד לדברי רבן יוחנן בן זכאי. הסברו מבוסס על הסימן המובהק שהביאו חז"ל, המברר שאנו חיים בדור הגאולה:

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו, ח): "ואתם הרי ישראל, ענפכם תתנו, ופריכם תשא, לעמי ישראל – כי קרבו לבוא".
סנהדרין צח, א

"מגולה מזה" – כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה – אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר!
רש"י, שם

מה הוא הסימן המובהק ביותר לגאולה של ה'קץ"? תחילתה של הגאולה?

לפי זה מסביר הרב דרוקמן זצ"ל את דברי רבן יוחנן בן זכאי, שאין כוונתו לומר מה חשוב יותר ומה קודם למה – משיח או נטיעת עצים, אלא יש כאן מסר בשבילנו על תפקידנו בקידום הגאולה:

רבן יוחנן בן זכאי לא העלה סתם דיון תיאורטי – מה קורה לאדם שנקלע למציאות מורכבת שכזו. רבן יוחנן בא להעביר לנו מסר גדול: רוצים להקביל פני משיח? – לכו וטעו עצים בארץ ישראל! על ידי נטיעת עצים בארץ אנו סוללים את הדרך להקבלת פני משיח ומקדמים את הגאולה!
לזמן הזה, שבט, עמ' 192

משמעות מצוות נטיעת עצים בארץ הקודש

אחרי ה' א-להיכם תלכו, ואתו תיראו, ואת מצותיו תשמרו, ובקלו תשמעו, ואתו תעבדו, ובו תדבקו.
דברים יג, ה

"אחרי ה' א-להיכם תלכו" – וכי אפשר לבשר ודם להלוך אחר הקדוש ברוך הוא?...
"ובו תדבקו" – וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים ולהדבק בשכינה?! אותו שכתוב בו: "כי ה' א-להיך אש אוכלה!"
...אלא, מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע תחלה, הדא הוא דכתיב (זהו שכתוב): "ויטע ה' אלהים גן בעדן", אף אתם, כשנכנסין לארץ, לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הדא הוא דכתיב: "כי תבאו אל הארץ – ונטעתם".
ויקרא רבה כה, ג

על ידי נטיעת עצים בארץ ישראל אנו מקיימים את הציווי - "ובו תדבקון" ודבקים בקדוש ברוך הוא! הראי"ה קוק זצ"ל שחי בארץ ישראל בעשרות השנים שלפני קום המדינה חי את הדברים הללו בעוצמה רבה, כפי שעולה מהמסופר עליו:

בחגיגת מטעים במגדיאל נתכבד (הראי"ה קוק זצ"ל) בנטיעה הראשונה, והיה בהתרגשות נוראה ברעדת קודש, ולגו עיניו דמעות, ופניו כלפיד אש, ולא לקח את המעדר, אך בידו טיפל ברגבי האדמה. וכשנשאל על התרגשות זו, שהיא כמו שראוהו בקבלת מלכות שמים בקריאת שמע, אמר: "הרי זו התדבקות במידותיו של הקדוש ברוך הוא - להתעסק במטע בארץ, כדברי חז"ל במדרש. "לשלשה באלול" ב, נג

חוברת

סיפור זה על הרב קוק זצ"ל, יוכל להסביר לנו עניין נוסף. עבד אברהם שב לארץ כנען למלא את שליחותו למצוא ליצחק שידוך, את רבקה, הכתוב מתאר את מפגשם:

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עָרֵב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרֶא וְהִנֵּה גְמָלִים בָּאִים. וַתֵּשֶׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל. וַתֹּאמֶר אֵל הָעֶבֶד: מִי הָאִישׁ הַלֵּוֹה הַהַלֵּךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְאֵתִי? וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד: הוּא אָדֹנָי. וַתִּקַּח הַצֵּעִיר וַתִּתְּכֶם.

בראשית כד טג-סד

מסביר הרשב"ם את כוונת המילים "לשוח בשדה":

רשב"ם שם

"וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה" - כדכתיב: "וכל שיח השדה", כלומר לטעת אילנות

? אִם יִצְחָק בֶּסֶךְ הַכּוֹל יֵצֵא לְנוֹסֵעַ נְטִיעוֹת - מִמֶּה הִתְרַשְׁמָה כֵּן רִבְקָה. שְׁהִיא הִתְעַנֵּינָה מִי הוּא וְאֵל נִפְלֵא מִהֵמָּה?

הרב דרוקמן זצ"ל הציע הסבר מחודש על פי הסיפור שראינו על הרב קוק זצ"ל:

רבקה אכן התרשמה מיצחק, היא התרשמה מכך שראתה אותו נוטע עצים בהתרגשות מרובה. אם האנשים שראו את התרגשותו של הרב זצ"ל בנטיעת העצים נפעמו כל כך - על אחת כמה וכמה היה מראהו של יצחק בעת נטיעת העצים מפליא ומרגש!

לזמן הזה, שבט, עמ' 196

למדנו על החשיבות הגדולה של נטיעת עצים בארץ ישראל, ונסיים בתפילה, שכשם שאנו נעשה את חלקנו ונקדם את הגאולה בנטיעת עצים כך גם ימלא הקדוש ברוך הוא את הבטחתו אלינו:

"וַנְטִיעֵתֶיךָ עַל אֲדָמְתֶךָ וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמְתֶךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם, אֲמַר ה' אֱלֹהֶיךָ"

עמוס, ט, טו